

Tungkol Saan ang Modyul na Ito?

Ano ang naaalala mo noon sa iyong kabataan? Subukang balikan ang mga araw noong bata ka pa. Marahil matatandaang madalas kang naglalaro kasama ang iyong mga kaibigan. Masasabi mo rin na mas simple talaga ang buhay kapag bata ka pa.

Noong bata ka pa, alam mo na ba ang iyong mga karapatan at responsibilidad? Alam mo ba na maraming sektor sa ating lipunan ang may kanya-kanyang responsibilidad sa pagpapatnubay at pagbibigay ng pangunahing serbisyo sa iyo? Malamang hindi mo alam ang mga bagay na ito. Katunayan, kung pagninilayan mo, maaari mong sabihin na ang kamalayan sa karapatan at responsibilidad ng kabataan ay masyadong mababa sa ating lipunan. Marami nang ginawang pamamaraan ang ating pamahalaan para matugunan ang isyung ito, pero hindi pa ito naisasakatuparan nang lubos.

Sa modyul na ito, matututuhan mo ang mga karapatan at responsibilidad ng bawat bata. Matututuhan mo rin ang mga responsibilidad ng iba't ibang sektor ng lipunan (pamahalaan, ang simbahan, samahang panlipunan) na tiyaking ang bata ay lalaki na isang responsableng maygulang (*adult*).

Ang modyul ay may dalawang aralin:

Aralin 1 — *Mga Karapatan at Responsibilidad ng Isang Bata*

Aralin 2 — *Ang Papel ng Iba't Ibang Sektor ng Lipunan sa Pagpapalaki ng Bata*

Anu-ano ang mga Matututuhan Mo sa Modyul na Ito?

Matapos pag-aralan ang modyul na ito, dapat ay may kakayahan ka nang:

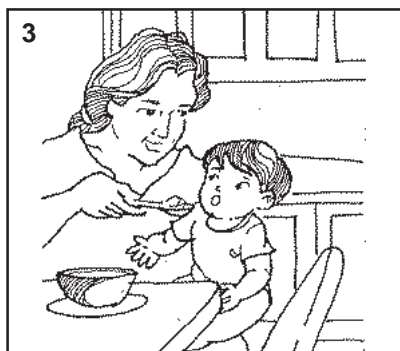
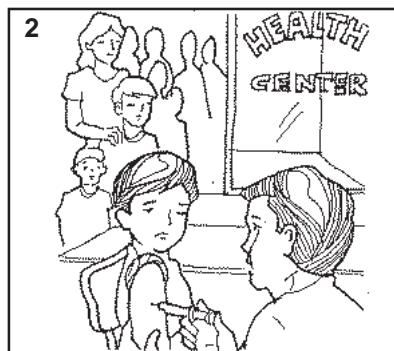
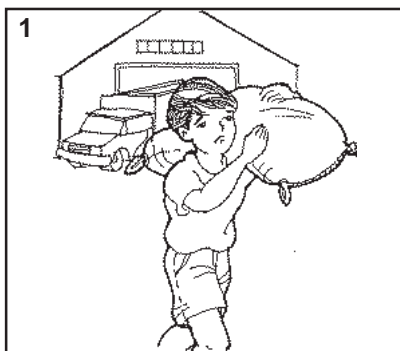
- ◆ tukuyin ang mga karapatan ng mga bata;
- ◆ talakayin ang mga responsibilidad ng mga bata sa kanilang pamilya, komunidad, at bayan;
- ◆ magbigay ng mga halimbawa ng mga karaniwang paglabag sa karapatan ng mga kabataang Pilipino; at
- ◆ pag-usapan ang mga responsibilidad ng ilang sektor ng lipunan sa pagpapalaki ng bata.

Anu-ano na ang mga Alam Mo?

Sagutin ang sumusunod na katanungan para malaman natin kung ano na ang alam mo sa paksang ito.

- A. Pagmasdan ang mga larawan sa ibaba. Lagyan ng (4) ang patlang kung ang nakaguhit ay matatanggap na kalagayan para sa bata. Lagyan ng (8) kung ang nakaguhit ay hindi kanais-nais na kalagayan.

- B. Mababasa ang ilang pahayag sa ibaba. Lagyan ng (4) ang patlang kung ang pahayag ay isang halimbawa ng karapatan ng bata at lagyan ng (8) kung hindi naman.

- _____ 1. Maipanganak at mapalaki nang maayos.
_____ 2. Mabigyan ng edukasyon.
_____ 3. Makapaglaro at makapag-ukol ng panahon sa paglilibang.
_____ 4. Pagtrabauhin sa maagang edad.
_____ 5. Abusuhin at pagsamantalahan.

C. Sa ibaba ay ilang kalagayan na maari o di maaring maglarawan sa mga responsibilidad ng mga bata. Lagyan ng (4) ang patlang sa bawat kalagayan kung ito ay isang halimbawa ng responsibilidad ng bata at (8) kung ito ay hindi naman.

- _____ 1. Mahalin, galangin at sundin ang kanyang mga magulang.
- _____ 2. Ipakita ang pagmamahal, pagkamaalalahanin, pagkamatulungin sa kanyang mga kapatid.
- _____ 3. Maglaro at iwasan ang pag-aaral hangga't maaari.
- _____ 4. Makapamuhay nang marangal at tapat na buhay.
- _____ 5. Tratuhan ang mga matatanda nang walang paggalang.

D. Tukuyin ang dalawang karaniwang paglabag sa karapatan ng mga bata sa Pilipinas. Maaari kang pumili mula sa listahan sa ibaba. Isulat ang mga sagot sa mga patlang na inilaan sa ibaba. Ipaliwanag ang mga piniling kasagutan.

Prostitusyon ng Bata	Pag-ampon ng Bata
<i>Child Labor</i>	<i>Child Care Systems</i>

Ang dalawang karaniwang paglabag sa karapatan ng mga bata ay ang:

1. _____

2. _____

Kamusta ang pagsusulit? Marami ka bang nakuhang tamang sagot? Ihambing ang iyong mga sagot sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pahina 38.

Kung tama lahat ang sagot mo, magaling! Nagpapakita ito na marami ka nang alam sa paksang ito. Maaari mo pa ring pag-aralan ang modyul na ito upang mapagbalik-aralan ang mga bagay na alam mo na. Malay mo, may mga bagay ka pang matutuhan.

Kung mababa ang nakuha mo, huwag malungkot. Nangangahulugan lamang na para sa iyo ang modyul na ito. Makatutulong ito sa iyo na maunawaan ang iba pang mahahalagang konsepto na maari mong isagawa sa araw-araw na pamumuhay. Kung pag-aaralan mong mabuti ang modyul na ito, malalaman mo ang lahat ng sagot sa pagsusulit at sa marami pang iba. Handa ka na ba?

Maaari ka nang tumungo sa susunod na pahina upang simulan ang Aralin 1.

Mga Karapatan at Responsibilidad ng Isang Bata

Ano ang natatandaan mo sa iyong kabataan? Anu-ano ang mga masasayang alaala ang natatandaan mo? Huwag mong kalimutan na minsan sa iyong buhay ay naging bata ka na walang gustong gawin kundi maglaro nang buong araw. Maraming beses, tuwing nakakakita tayo ng mga batang naglalaro, naaalala natin kung paano nga ulit maging tulad nila.

Hindi natin dapat kalimutan na lahat ng tao sa mundo ay minsang naging bata. Bago ka pa mandin lumaki, naging bata ka rin na gustung-gusto at tuwang-tuwa sa paglalaro.

Sa araling ito, malalaman mo kung ano ang bata. Matututuhan mo ang mga sumusunod:

- ◆ kinabibilangang *age group* ng isang bata;
- ◆ kung bakit isinasaalang-alang ang bata na mahalaga sa bayan; at
- ◆ ang mga karapatan at responsibilidad ng bawat bata.

Handa ka na ba?

Pag-isipan Natin Ito

Ikaw ay binibigyan ng dalawang hanay sa susunod na pahina. Sa kaliwang hanay ay mga pahayag tungkol sa mga bata. Maaari kang umayon o hindi sa mga pahayag na ito. Kung sumasang-ayon ka sa mga pahayag, lagyan ng (4) ang hanay na nagsasabing **Sang-ayon**. Kung hindi ka sang-ayon sa mga pahayag, lagyan ng (4) ang hanay na nagsasabing **Di Sang-ayon**. Kung hindi ka nakatitiyak sa iyong nararamdaman tungkol sa mga pahayag, lagyan ng (4) ang hanay na nagsasabing **Hindi sigurado**.

Sang-ayon Di Sang-ayon Hindi Sigurado

1. Ang mga bata ay walang naiaambag sa lipunan.	_____	_____	_____
2. Ang mga bata ay walang mga karapatan.	_____	_____	_____
3. Ang uri ng kapaligiran kung saan lumaki ang bata ay may epekto sa kanyang paglaki.	_____	_____	_____
4. Ang isang bata ay ipinapalagay din na mamamayan ng ating bayan.	_____	_____	_____
5. Ang pamahalaan ay hindi dapat asahang magbigay ng suporta sa mga magulang sa pagpapalaki ng mga bata.	_____	_____	_____
6. Ang bata ay walang halaga sa bayan hanggang siya ay lumaki.	_____	_____	_____
7. Bukod sa tahanan, ang ibang institusyon tulad ng paaralan, simbahan at samahang panlipunan ay dapat ihanda ang bata para sa maygulang na kapanagutan.	_____	_____	_____

Ipakita ang mga sagot mo sa iyong *Instructional Manager* para sa malawak na talakayan. Pagnilay-nilayan mo ang mga palaisipan sa ibaba.

Anong naramdaman mo habang binabasa ang mga pahayag? Naiugnay mo ba ito sa nararamdaman mo tungkol sa mga kabataan sa iyong pamilya at iyong komunidad? Paano mo ba sila tinitingnan? Tinitingnan mo ba sila bilang mamamayan ng iyong bayan na may mga karapatan tulad mo?

Gaano kahalaga ba ang mga bata sa bayan? Maraming tao ang nararamdaman na ang bata ay napakahalagang bahagi ng ating lipunan. Ganito rin ba ang nararamdaman mo? Sa susunod na gawain, matututuhan mong lalo ang kahalagahan ng bata sa ating bayan. Matututuhan mo rin ang mga papel at responsibilidad ng pamilya, paaralan, at iba pang sektor sa pagpapalaki ng bata.

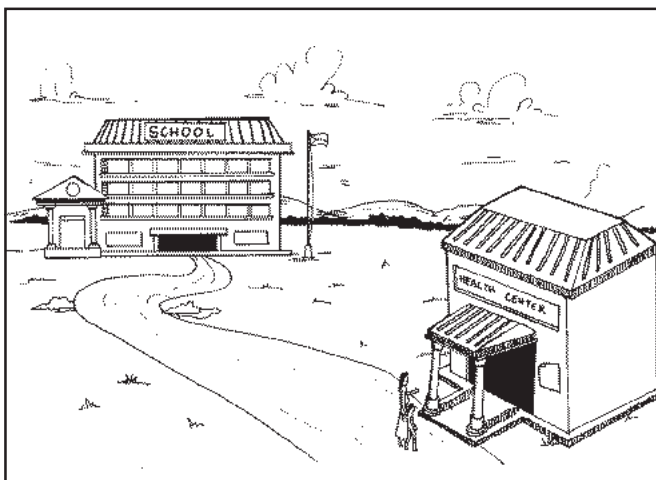
Alamin Natin

Ang United Nations ay inuuri ang bata sa ganitong paraan: “ang ibig sabihin ng bata ay ang bawat tao na ang edad ay 18 pababa maliban kung, sa ilalim ng batas na nararapat para sa bata, ang mayorya ay matamo nang mas maaga.”

Ano ang pagkakunawa mo sa pahayag sa itaas? Isulat ang mga kaisipan mo sa mga nakalaang patlang sa ibaba.

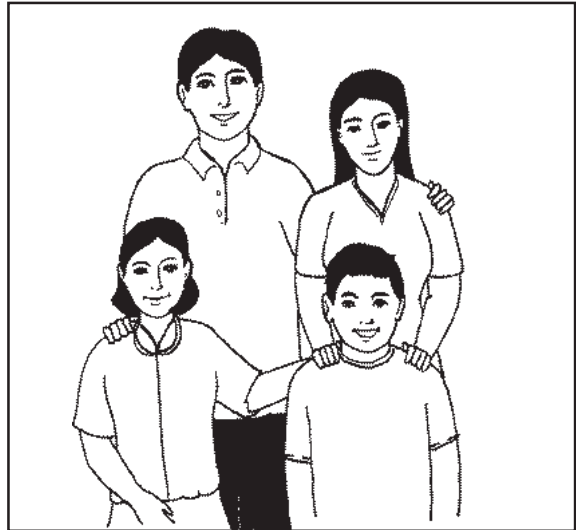
Sinasabi ng pahayag sa itaas na, ayon sa United Nations, ang kahit na sinong edad ay 18 pababa ay isinasaalang-alang na bata. Gayunpaman, may ilang bansa na may mga batas na mas mababa pa sa 18 anyos ang isinasaalang-alang na edad para maging maygulang (adult). Samakatuwid, sa kasong ito, ang batas ng bansa ang masusunod.

Ano ang nararamdaman mo tungkol sa mga bata sa iyong komunidad? Nakikita mo ba silang tumutulong sa pag-unlad ng bayan? Isulat ang mga sagot mo sa mga nakalaang patlang sa ibaba. Maaaring talakayin ang sagot mo kasama ng iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*, mga kamag-aral, mga miyembro ng pamilya o kaibigan.

Ang bata ay isa sa mga pinakamahahalagang ari-arian ng bayan. Ang bawat pagsisikap ay dapat pag-ibayuhin para maitaguyod ang kanyang kapakanan at madagdagan ang kanyang mga pagkakataon para sa maayos at masayang buhay. Ang bata ay isa ring mamamayan ng ating bayan. Ang kanyang namumukod na katangian at kakayahan ay dapat mapagyabong para sa ikabubuti ng lipunan.

Ang pag-unlad ng karakter ng isang bata ay nagsisimula sa tahanan. Ang bawat miyembro ng pamilya ay dapat magsikap na gawing matino at matiwasay ang tahanan. Ito ay dahil sa kung ano man ang mangyari sa tahanan ay malaki ang nagiging impluwensya nito sa pag-unlad ng bata. Pagmamahal sa tahanan at malapit na samahan ng pamilya ay dapat na pinupukaw.

Karapatan at tungkulin ng mga magulang na itaguyod ang kanilang mga anak. Ang mga magulang ay dapat makatanggap ng tulong at suporta sa pamahalaan para sa pagpapalaki ng bata. Ang ibang institusyon ay dapat tumutulong sa tahanan at sa bayan sa paghahanda sa bata para sa responsableng paglaki. Ang institusyong ito ay kinabibilangan ng paaralan, simbahan, mga panlipunang samahan at komunidad

Subukan Natin Ito

Ang binasa mo sa nakaraang gawain ay dapat nakapagbigay sa iyo ng kaisipan kung tungkol saan ang modyul na ito. Subukang sagutin ang mga sumusunod na tanong at isulat ang mga sagot mo sa nakalaang patlang sa ibaba.

1. Ilista ang mga tao, samahan, at institusyon na sa pakiramdam mo ay makatutulong sa pagpapalaki ng bata.

2. Naglista ka ng ilang tao, institusyon, at samahan sa itaas. Paano makatutulong ang bawat isang ito para itaguyod ang kapakanan ng bata?

Maaaring talakayin ang mga sagot mo kasama ng iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*, mga kamag-aral, pamilya, at mga kaibigan.

Ilan sa mga tao, samahan, at institusyon na dapat tumulong sa pagpapalaki ng bata ay ang mga pamilya, mga kaibigan, pamahalaan, paaralan, simbahan, mga samahan, at ang komunidad. Bawat tao, institusyon, at samahan ay may ginagampanang papel sa paghahanda sa bata para sa responsableng paglaki.

Heto ang ilang paraan na kung saan ang mga tao, samahan, at institusyon ay makatutulong sa pagpapalaki ng bata:

- ◆ Ang tahanan ay dapat matino at matiwasay na tirahan. Ang mga miyembro ng pamilya ay dapat malapit sa isa't isa.
- ◆ Ang pamahalaan ay dapat magbigay ng tulong at suporta para sa pagpapalaki ng bata.
- ◆ Ang paaralan, simbahan, komunidad, at ibang samahan ay makatutulong sa tahanan at sa bayan sa paghahanda sa bata para sa mga responsibilidad niya sa kanyang paglaki.

Makinig Tayo

Para mas lalo mong maintindihan ang mga karapatan ng mga bata, patugtugin ang audio tape na binigay sa iyo kasama ng modyul na ito. Ikay ay makikinig sa kanta na ang pamagat ay “Bawat Bata” (Every Child) na inawit ng Apo Hiking Society. Basahin at unawain ang mga liriko ng kanta habang sumasabay sa pagkanta.

Bawat Bata

I

Ang bawat bata sa ating mundo
Ay may pangalan may karapatan
Tumatanda ngunit bata pa rin
Ang bawat tao sa ating mundo

II

Hayaan mong maglaro ang bata sa araw
Kapag umulan nama'y magtatampisaw
Mahirap man o may kaya
Maputi, kayumanggi
At kahit ano mang uri ka pa
Sa 'yo ang mundo pag bata ka pa

(ULITIN I)

III

Bawat nilikha sa mundo'y
Minamahal ng Panginoon
Ang bawat bata'y may pangalan
May karapatan sa ating mundo

IV

Hayaan mo't bigyan na lang ng pagmamahal
Katulad nang sinadya ng Maykapal
Maputi, kayumanggi
At kahit ano mang uri ka pa
Sa 'yo mundo pag bata ka
Hoo – wa – hoo – wa, la la la ...

(ULITIN II)

Sa iyo ang mundo pag bata ka (3x)

(ULITIN I)

(ULITIN III)

(ULITIN I to fade)

Makikita mo ang salin sa Ingles ng kantang ito sa *apendiks*, pahina 38 ng modyul na ito.

Nagustuhan mo ba ang kanta? Subukan mong sagutin ang mga sumusunod na tanong.

1. Anong tingin mo sa kanta?

2. Ano sa tingin mo ang mensahe ng pangalawang saknong?

3. Ano sa tingin mo ang mensahe ng pangatlo at pang-apat na saknong?

Ihambing ang iyong mga sagot sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pahina 38.

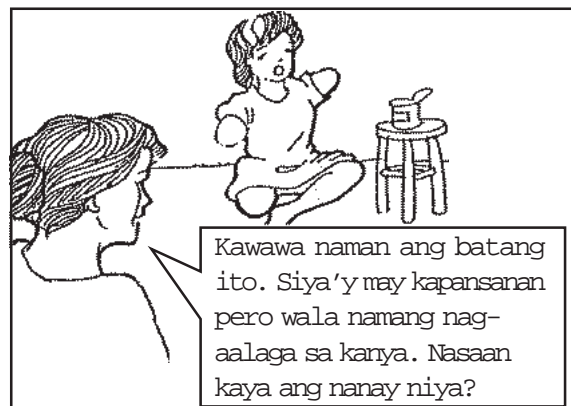
Tandaan Natin

- ◆ Ayon sa United Nations, ang mga tao na isinasaalang-alang bilang mga bata ay iyong mga nasa edad na 18 pababa ng kahit anong kasarian.
- ◆ Ang mga namumukod na katangian, kakayahan, at pagkakataon ng isang bata ay dapat mapagyaman ng kanyang pamilya, paaralan, simbahan, mga samahan, at komunidad.
- ◆ Ang bata ay isa sa mga napakahalagang ari-arian ng bayan.

Subukan Natin Ito

Basahin ang mga kalagayan sa ibaba. Tandaan ang iyong nararamdaman sa bawat kalagayan.

Ano ang naramdaman mo sa bawat kalagayan? Isulat ang mga sagot mo sa nakalaang patlang sa ibaba.

1. _____

2. _____

3. _____

Kung gusto mo, maaring talakayin ang mga sagot mo kasama ng iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*, mga kamag-aral, mga kaibigan o mga miyembro ng pamilya.

Nakalulungkot ang tatlong sitwasyon. Ang unang sitwasyon ay tungkol sa isang labing-anim na batang babae na ginahasa. Ano na ang mangyayari sa kanya ngayon? Paano na ang kanyang pag-aaral? At higit sa lahat, ang dinaranas na trauma niya ay tiyak na pasanin sa kanya.

Ang ikalawang sitwasyon ay tungkol sa isang batang may kapansanan na iniwan ng kanyang mga magulang upang mamalimos. Nakakalungkot isipin na sa halip na aalagaan siya, ginagamit siya ng kanyang mga magulang na mamalimos upang kumita para sa kanyang pamilya.

Ang ikatlong sitwasyon ay tungkol sa isang batang minamaltrato ng kanyang tatay dahil sa di-sinasadyang pagtapon ng alak ng kanyang tatay. Lumilitaw na napakairesponsable at mapagmalabis ang kanyang tatay. Alam lamang ng tatay niya ang kanyang sarili sa halip na isipin ang kapakanan ng kanyang mga anak o pamilya.

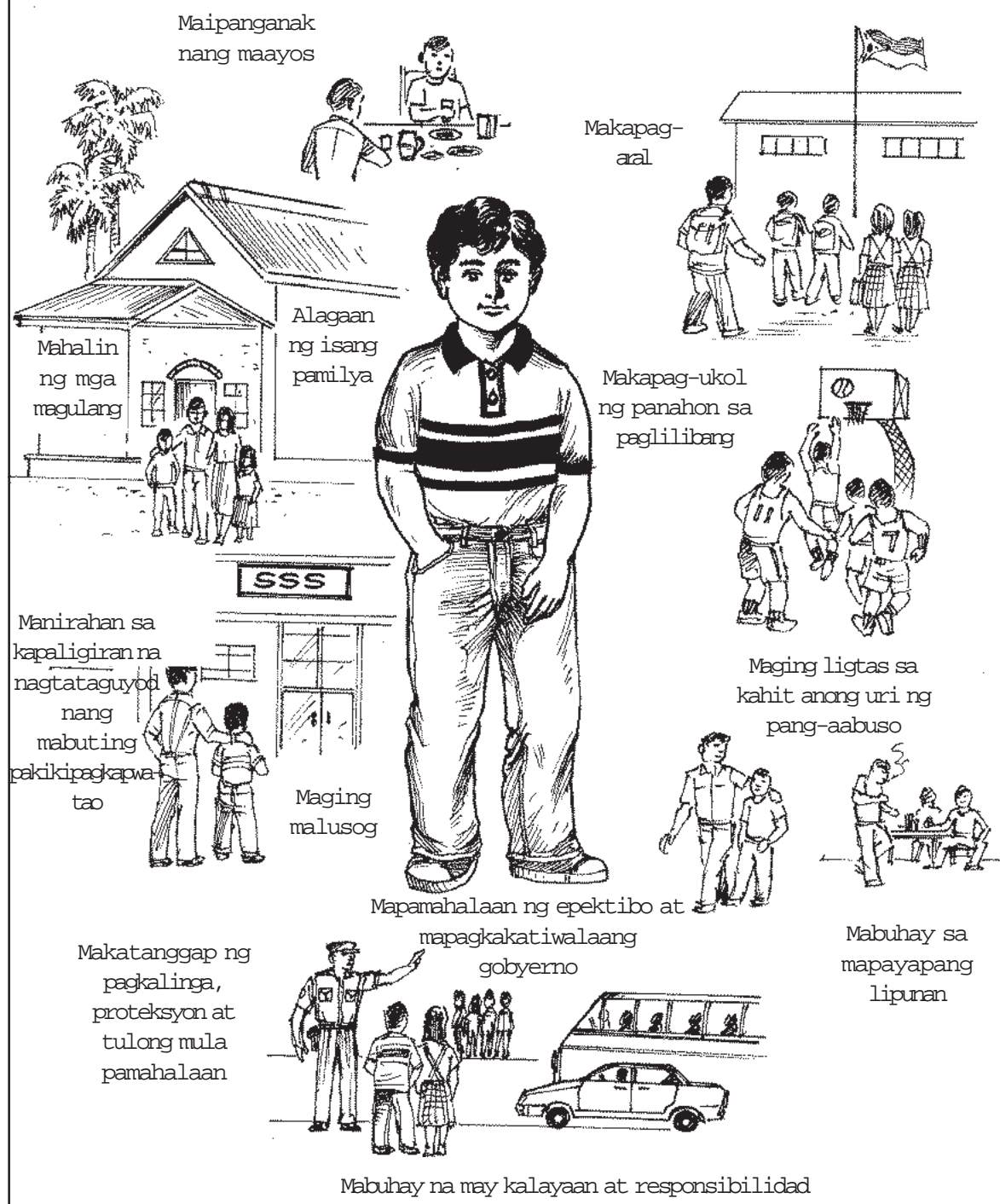
Sa bawat kalagayan sa itaas, nagkaroon ng paglabag sa mga karapatan ng bata. Matututuhan mo ngayon ang mga karapatan ng bata sa tahanan, inyong komunidad at bayan. Ang mga karapatan ng bata ay kinikilala sa buong mundo.

Alamin Natin

Sa ibaba ay ang mga karapatan ng bawat bata. Ilan dito ang pamilyar ka na? Pag-isipan kung ang mga karapatang ito ay nasusunod sa inyong komunidad.

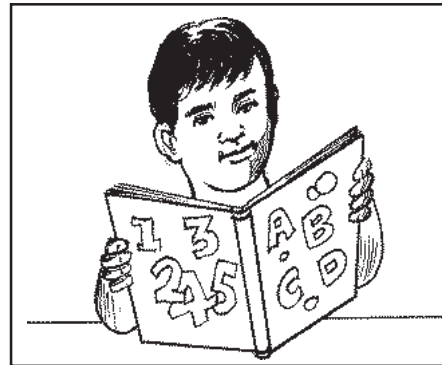
Ang bata ay may karapatan na:

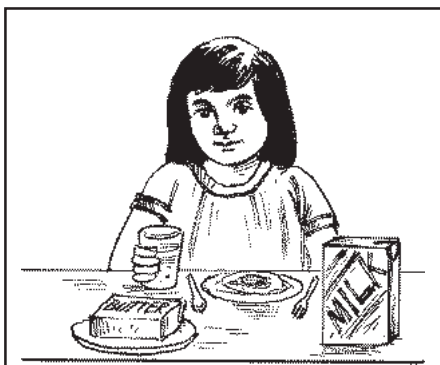

Ipinapakita ng larawan sa nakaraang pahina ang iba't ibang karapatan ng bata. Ilan sa nabanggit na mga karapatan ang alam mo? Ilan sa nabanggit na mga karapatan ang bago lang sa iyo?

Tingnan ang bawat larawan sa ibaba. Alin sa mga karapatan ng bata ang nilalarawan ng mga nakaguhit? Maaaring tingnan ang listahan ng mga karapatan sa nakaraang pahina kung hindi mo sila matandaang lahat. Isulat ang mga sagot mo sa mga nakalaang patlang sa ibaba ng bawat larawan.

Ihambing ang iyong mga sagot sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pahina 39.

Subukan Natin Ito

Hindi sapat na alamin lang ang mga karapatan ng bata. Ang bawat karapatan ng bata ay may katumbas na responsibilidad.

1. Masdan ang mga bata sa inyong tahanan at komunidad at sagutin ang mga sumusunod na tanong sa pamamagitan pagsulat ng **wala, kaunti** at **marami** sa mga nakalaang patlang:

_____ Ilang mga bata ang nakikita mong naninigarilyo sa paligid? (alalahanin mo na sinumang bababa sa 18 taong gulang ay isang bata.)

_____ Ilang mga bata ang nakikita mong umiinom ng alkohol sa mga tindahan, bars, at iba pang lugar?

_____ Ilang mga batang pulubi ang nakikita mo sa lansangan?

_____ Ilang mga bata ang alam mo na naglayas sa kanilang mga magulang?

_____ Ilang mga bata ang alam mong hindi pumapasok sa paaralan dahil sa katamaran at pagkainip?

_____ Ilang mga samahang pangkabataan mayroon sa inyong komunidad?

2. Ilang mga bata ang alam mong naparusahan dahil sa mga krimeng pangkabataan tulad ng panggagahasa, pagpatay o pagkalulong sa bawal na gamot?

Bakit sa tingin mo pinili pa nilang gawin ang mga krimeng ito?

3. Ilista ang ilan sa iyong mga kaisipan o katalasan kung bakit sa tingin mo ang mga bata sa tanong bilang 1 ay umaasal nang ganoon.

4. Paano sa tingin mo dapat matutuhan ng mga bata ang kanilang mga responsibilidad?

Ihambing ang iyong mga sagot sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pahina 39.

Alamin Natin

Hindi natin maaasahan ang mga bata na gawin ang lahat ng ginagawa ng mga maygulang. Gayunpaman, ang mga bata ay may mga responsibilidad sa kanilang mga pamilya, komunidad at sa bayan.

Natutuhan mo sa unang aralin na ang bata ang pinakamahalagang ari-arian ng bayan. Nagpapakita ito na, kasama ng maayos na pagpapatnubay, ang bata ay lumalaking responsableng mamamayan na mahal ang kanyang bayan. Kung maaga pa sa buhay ng bata ay natututo na ito ng mga responsibilidad sa buhay, siya ay makakapag-ambag sa kaunlaran ng bayan.

Sa susunod na pahina ay ang mga responsibilidad ng bawat bata sa ating lipunan. Habang binabasa mo ang bawat responsibilidad, i-tsek ang mga sa tingin mo ay gawi ng mga kabataan sa inyong komunidad.

Ang bawat bata ay dapat:

Gumalang sa mga nakatatanda
at sa mga kaugalian, at
tradisyon, batas ng kanyang
bayan

Magmahal,
gumalang
at sumunod
sa kaniyang
mga
magulang

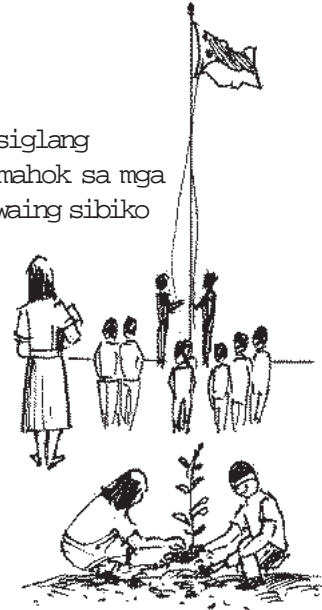

Magpakita sa kanyang mga kapatid ng
pagmamahal, pagkamaalalahanin, at
pagkamatulungin

Pagyamanin ang kanyang
potensyal na makapaglingkod sa
bayan sa pamamagitan nang pag-
aaral

Masiglang
lumahok sa mga
gawaing sibiko

Tumulong sa pagtaguyod
ng kooperasyon kasama
ng ibang bayan para sa
kapayapaan at kaunlaran
ng mundo

Gumalang at umayon sa
karapatang pantao at
sariling kalayaan

Maaring talakayin ang mga aytem na iyong na-tsek kasama ng iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*, iyong kamag-aral, mga miyembro ng pamilya o mga kaibigan.

Alamin Natin ang Iyong mga Natutuhan

Bakit hindi mo alamin kung ano ang mga natutuhan mo sa araling ito. Sagutin ang sumusunod na tanong.

- A. May ilang pahayag sa ibaba tungkol sa mga bata. Kung ang pahayag ay naglalarawan ng karapatan ng bata, isulat ang **Sang-ayon** sa patlang bago ang bawat pahayag. Kung ang pahayag ay hindi naglalarawan ng karapatan ng bata, isulat ang **Di Sang-ayon**.

- _____ 1. Ayon sa United Nations, ang bata ay kahit sinong ang edad ay 18 pababa, maliban kung mayroong batas na nagsasabing ang bata ay magiging maygulang sa mas mababang edad.
- _____ 2. Ang bata ay talagang hindi mahalaga sa bayan.
- _____ 3. Ang pagpapalaki sa bata ay nagsisimula sa tahanan.
- _____ 4. Ang mga bata ay walang karapatan dahil hindi talaga sila mamamayan ng bayan.
- _____ 5. Ang tanging responsable para sa pagpapalaki ng bata ay ang bata lamang.

- B. Magbanggit ng kahit 5 lamang sa mga karapatan ng bata. Isulat ang mga sagot mo sa mga nakalaang patlang sa ibaba.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

- C. Sumasang-ayon ka ba sa pahayag sa ibaba?

Kapag ikaw ay bata, wala kang mga responsibilidad.

Kung ikaw ay sumasang-ayon sa pahayag, ipaliwanag kung bakit ka sumasang-ayon dito. Kung hindi ka sumasang-ayon sa mga pahayag, ipaliwanag kung bakit hindi ka sumasang-ayon at magbanggit ng ilang responsibilidad ng bata.

Kumusta ang pagsusulit? Maaari mong ihambing ang iyong mga sagot sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pahina 40.

Kung nakuha mo ang mga tamang sagot, magaling. Nagpapakita ito na naunawaan mo nang mabuti ang araling ito. Maaari ka nang tumungo sa susunod na aralin.

Kung may mga hindi ka nakuha, huwag mag-alala, magbalik-aral ka lang sa mga bahagi ng aralin na hindi mo maunawaan.

Tandaan Natin

Sa araling ito, natutuhan mo ang mga karapatan at kapanagutan ng bata. Tandaan ang sumusunod:

- ◆ Ang bata ay may karapatang:
 - maipanganak;
 - maalagaan ng pamilya;
 - manirahan sa kapaligiran na nagtataguyod nang mabuting pakikipag-kapwa tao;
 - maging malusog;
 - alagaan ng mga magulang;
 - makapag-aral;
 - maging ligtas sa kahit anong uri ng pang-aabuso;
 - makapag-ukol ng panahon sa makapaglilibang;
 - makatanggap ng pagkalinga, proteksyon at tulong mula pamahalaan;
 - mabuhay sa mapayapang lipunan;
 - mapamahalaan ng epektibo at mapagkakatiwalaang gobyerno; at
 - mabuhay na may kalayaan at responsibilidad.
- ◆ Ang mga responsibilidad ng bata:
 - magmahal, gumalang at sumunod sa kanyang mga magulang
 - magpakita sa kanyang mga kapatid ng pagmamahal, pagkamaalalahanin, at pagkamatulungin;

- pagyamanin ang kanyang potensyal na makapaglingkod sa bayan sa pamamagitan ng pag-aaral;
- gumalang sa mga nakatatanda at sa mga kaugalian at tradisyon, mga bayani, mga pinuno, batas, at demokrasya;
- masiglang lumahok sa mga gawaing sibiko; at
- tumulong sa pagtataguyod ng karapatang pantao, pagpapalakas ng kalayaan, pagtataguyod ng pakikipagtulungan kasama ng ibang bayan para sa kapayapaan at kaunlaran ng mundo.

Ang Papel ng Iba't Ibang Sektor ng Lipunan sa Pagpapalaki ng Bata

Sa nakaraang aralin, natutuhan mo ang mga karapatan at responsibilidad ng bata. Naisip mo ba kung alam o hindi ng mga tao sa inyong komunidad ang mga karapatang ito? Marahil kung magtatanung-tanong ka sa mga tao sa inyong komunidad, iilan lamang ang makatutukoy ng lahat ng karapatan ng bata.

Ang mga bata ay napakahalaga sa bayan. Kailangan nila ng maayos na pagpapatnubay at pag-aalaga mula sa kanilang mga pamilya at ibang sektor ng lipunan nang sa gayon lumaki silang mga responsableng maygulang. Dahil dito, ang pamilya, ang paaralan, at ang komunidad ay mayroong papel sa pagpapalaki ng bawat bata. Sa araling ito, matututuhan mo ang mga responsibilidad ng pamilya, paaralan, at komunidad sa pagpapalaki ng bawat bata.

Matapos pag-aralan ang araling ito, dapat ay may kakayahan ka nang:

- ◆ kilalanin at ipaliwanag ang ilan sa mga karaniwang paglabag sa karapatan ng mga bata;
- ◆ kilalanin ang mga institusyon o samahan na responsable para sa proteksiyon ng mga bata; at
- ◆ kilalanin ang papel ng pamilya, paaralan, at komunidad sa pagpapalaki ng bata.

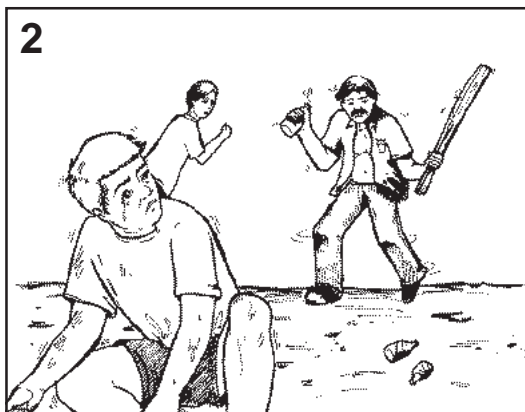

Pag-isipan Natin Ito

Kahit pa maraming mga bansa ang sumasang-ayon na panindigan ang mga karapatan ng mga bata, marami pa rin ang kaso na kung saan ang mga karapatang pambata ay nilalabag. Maraming dahilan kung bakit nangyayari ito. Isang dahilan ay marami sa mga tao ang hindi alam ang mga karapatang pambata. Isa pa ay ang hindi maayos na pagpapatupad ng mga batas ng pamahalaan na mapangalagaan ang mga karapatang pambata. Kung may isang bagay na sigurado, iyun ay maraming tao ang hindi nakakaunawa o talagang hindi naniniwala sa mga karapatang pambata. Ang mga taong ito mismo ang lumalabag sa mga karapatan ng bata.

Pagmasdan ang mga larawan sa ibaba. Kaya mo bang sagutan kung anong kalagayan ang ipinapakita ng bawat larawan? Isulat ang mga sagot mo sa mga nakalaang patlang sa tabi ng bawat larawan.

Maaaring talakayin ang mga sagot mo kasama ng iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*, iyong kamag-aaral, mga miyembro ng iyong pamilya, o mga kaibigan. Maaari ring ihambing ang iyong mga sagot sa *Batayan sa Pagwawasto*, sa pahina 41.

Gusto mo bang malaman ang mga karaniwang paglabag sa karapatang pambata? Ituloy ang pagbasa para malaman mo.

Alamin Natin

Natatandaan mo ba ang mga larawan na pinagmamasdan mo sa nakaraang gawain? Ito ay mga halimbawa ng mga karaniwang paglabag sa mga karapatang pambata. Ang unang nakaguhit ay naglalarawan ng prostitusyon ng bata, ang pangalawang nakaguhit ay naglalarawan ng pisikal na pang-aabuso at ang pangatlo ay naglalarawan ng *child labor*. Ito ang tatlong karaniwang paglabag sa mga karapatang pambata sa ating bansa. Malamang ay nakita mo na kahit isa lang sa mga paglabag na ito sa inyong komunidad.

Maraming samahan ang lumilikom ng impormasyon tungkol sa kalagayang ito ng maraming bata sa ating bansa. Ayon sa mga samahang ito, maraming nangyayaring paglabag sa mga karapatang pambata sa Pilipinas ngayon. Ang pinakamalaking suliranin ay hindi ganoon karami ang mga tao na may alam nito.

Heto ang ilan sa mga numero (figures) para maipakita kung gaano kalubha ang kalagayang ito:

- ◆ May 32 milyong bata sa ating bansa.
- ◆ Halos 18,000 bata ang inaabuso.
- ◆ Halos 60,000 bata ang nagbebenta ng kanilang katawan.
- ◆ Halos 5 milyon ay batang manggagawa.
- ◆ Halos isa't kalahating milyon ay walang tinitirhan.

Balikan ang natutuhan sa unang aralin tungkol sa mga karapatang pambata. Sa tingin mo ba ay kanais-nais ang kalagayang kinakaharap ng maraming bata sa ating bansa ngayon? Pag-isipan kung ano ang nararamdaman mo sa mga numerong natutuhan. Isulat ang mga sagot mo sa mga nakalaang patlang sa ibaba.

Maaaring talakayin ang mga sagot mo kasama ng iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*, mga kamag-aral, mga miyembro ng iyong pamilya, o mga kaibigan.

Maraming bata sa Pilipinas ngayon ay nahaharap sa mga hindi kanais-nais na kalagayan. Maraming bata ay mga biktima ng karahasan at pang-aabusong sekswal. Ito ay lumalabag sa karapatan ng bawat bata na maging ligtas sa kahit anong uri ng pang-aabuso. Maraming bata rin ang sapilitang pinagtatrabaho, o kaya'y walang tahanang tinutuluyan. Lahat ito ay paglabag sa mga karapatang pambata. Natutuhan mo sa nakalipas na aralin na ang bawat bata ay may karapatang mabuhay sa kapaligiran na nagtataguyod ng mabuting pakikipagkapwa-tao. Ang bawat bata ay may karapatan din na maalagaan ng pamilya, makaukol ng panahon sa paglilibang, at makapag-aral. Ang mga numero sa itaas ay nagsasabi sa atin na maraming bata ang nabubuhay sa hindi kanais-nais na katayuan.

Maraming samahan ang responsable para sa pangangalaga sa mga bata at pagtitiyak na ang kanilang mga karapatan ay hindi nalalabag. Ang Department of Social Welfare and Development o DSWD ay isa sa mga samahang ito. Mayroon ding mga pribadong organisasyon tulad ng programang Bantay Bata ng ABS-CBN. Ang mga samahang ito ang nagliligtas sa mga bata mula sa mga kalagayan kung saan ang kanilang mga karapatan ay nilalabag. Maraming beses, ang mga samahang ito ang nagbibigay ng tirahan at kalinga sa mga batang ito. Madalas tumatawag ang mga tao sa mga organisasyong ito para ipagbigay-alam ang mga paglabag sa mga karapatang pambata pagkatapos, ang mga kinatawan ng mga samahang ito ang pupunta para kunin ang bata.

Makikilala mo ba ang ibang samahan sa inyong komunidad na responsable sa pangangalaga ng mga karapatang pambata. Isulat ang mga pangalan ng bawat samahan kasama na rin ang kani-kanilang *contact number*. Kung kaya mo, subukang itanong sa mga kinatawan ng bawat samahan kung paano nila tinutulungang mapangalagaan ang mga karapatang pambata. Isulat ang mga sagot mo sa mga nakalaang patlang sa ibaba.

Maaaring talakayin ang mga sagot mo kasama ng iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*, iyong mga kamag-aral, mga miyembro ng iyong pamilya, o mga kaibigan.

Napakahalagang alamin ang mga samahan sa inyong komunidad na nangangalaga sa mga karapatang pambata. Ang lahat ay dapat subukang sumama sa pangangalaga sa mga karapatang pambata. Tandaan na ang kinabukasan ng ating bansa ay nakasalalay sa mga kamay ng ating kabataan.

Basahin Natin Ito

Basahin ang sumusunod na kuwento tungkol sa isang pamilya at pagkatapos ay sagutin ang mga tanong sa huli nito.

ANG MAIKSING PAGLIPAD

Tumakbo ang dalawang bata papunta sa bahay. Binuksan nila ang pinto sa kuwarto ni Kiko at umupo sa sahig.

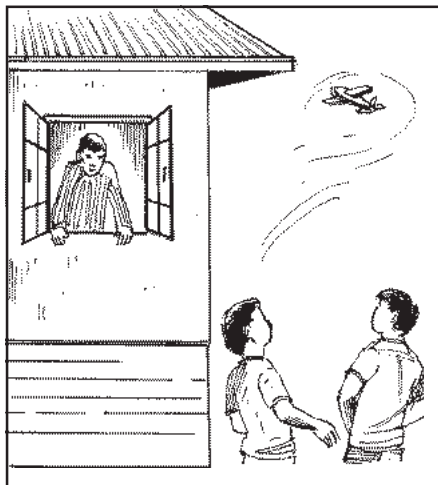
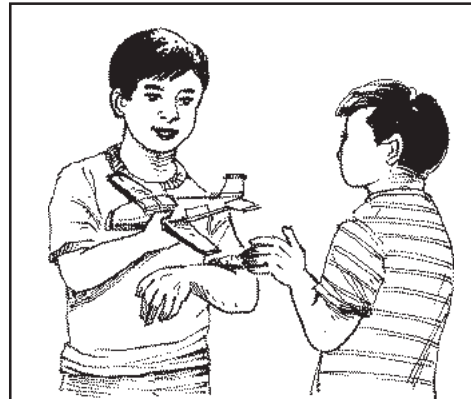
“Bilisan mo, Kiko! Gusto ko nang makita ‘yan!” sabi ni Juan.

“Okey, Juan. Heto na!”

“Puwede ko bang hawakan?” tanong ni Juan.

“Oo ba. Gusto mo paliparin pa natin paglabas natin.”

Ginalaw ni Juan sa lahat ng daliri niya ang laruang eroplano. Napakaganda nito. Mahilig sa mga eroplano si Kiko. Ang dingding sa kanyang kuwarto ay punung-puno ng mga retrato ng mga eroplano.

“Punta tayo sa likod-bahay,” sabi ni Kiko. Tumakbo ang dalawang bata sa gitna ng bahay, natumba pa ng mga ito ang upuan sa kusina dahil sa pagmamadaling makalabas ng bahay.

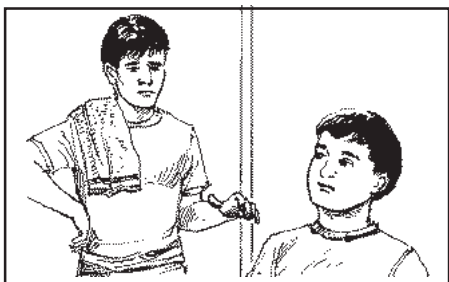
Sinimulang paandarin ito ni Juan, ang propeller nito ay umikot nang mabilis. Lumipad ang eroplano nang malayo. Ang tunog ng maliit nitong makina ay mukhang hindi galing sa maliit na makina. Maririnig mo ang whirr-whirr kahit nasa pangalawang kanto pa ang layo mo.

“Hoy, anong ginagawa ninyong dalawang bata diyan? Ngayon lang ako nakarinig ng ganyang ingay sa buong buhay ko!”

Tatay ni Kiko yung sumisigaw mula sa kanyang bintana sa kuwarto. “Patayin ninyo iyan bago ako bumaba diyan at itapon iyan. Juan, mabuti pa umuwi ka na ngayon din. Kiko, pasok ka sa loob ng bahay. At punasan ang paa mo. Lagi ka na lang nag-iiwan ng putik diyan sa sahig ng kusina.

Nagpaalam na si Kiko kay Juan. Ang napakagandang araw ay bigla-biglang naging masama. Naglakad si Kiko papuntang bahay at bumulong nang mahinang pagbati sa nakatatandang kapatid na si Lynn.

Kahit paano, hindi lang siya ang mapapagalitan sa gabing iyon. Malapit nang dumating ang kaniyang ina mula sa trabaho, at si Lynn ang dapat naghanda ng hapunan sa halip na nakipag-usap sa telepono.

Nakita ni Kiko ang tatay niyang nag-aahit sa banyo. “Sorry, ‘tay,” ang sabi niya habang pinapanood ang inaantok pa niyang ama na hinihila ang pang-ahit pahalang sa mukha nitong puno ng sabon. “Hindi namin sinasadyang gisingin kayo. Nakakatuwa kasi na may natutulog pa sa kalagitnaan ng araw. Nakakalimutan ko palagi.”

“Alam mo anak, masuwerte ang ibang tao na nakakapagtrabaho sa araw. Ako, ang trabaho ko ay sa gabi. Ibig sabihin kailangan kong matulog sa araw. Akala niyo ba gusto ko rin ito?”

“Alam ko kailangan mong magpahinga, ‘tay. Hindi ko na gagawin ulit iyon.”

“Hindi naman sapat ang paghingi ng tawad. Palagi mo na lang sinasabi ‘yan. Panglimang beses na yata sa loob ng dalawang linggo mo akong ginigising tuwing umuuwi ka galing sa eskuwelahan. Kailangang may gawin na tayo tungkol dito.”

Sising-sisi si Kiko na naistorbo niya ang kanyang ama. Pero nasaktan ito dahil palaging aburido sa kanya ang ama. Nakalimutan naman talaga niyang natutulog ito.

Nang biglang dumating ang kanyang ina sa bahay mula sa trabaho. Alam niyang dumating na ito dahil narinig niyang pinapagalitan si Lynn.

“Kamusta, ‘nay!” sabi niya habang pumapasok sa kusina. Ang kanyang bunsong kapatid si Pamela ay nandoon din.

“Hulihin mo ako!” sigaw ni Pamela, at hinabol ito ni Kiko. Humahagikgik at tumatawa nang malakas habang tumatakbo si Pamela.

“Kiko, tigilan mo ang paghahabol kay Pamela sa bahay!” sigaw ng nanay niya.

“Wow, ano ito?” reklamo ni Kiko.

“Araw ko ba ngayon para sigawan ng lahat?”

“Hindi lang iyon, ginising ng naman ako niyan at ni Juan,” dagdag ng ama na kakapasok lang sa kusina.

“Kiko, ano ba ang gagawin namin sa iyo?” tanong ng nanay niya. “At Lynn, ibaba mo na nga iyang telepono at tulungan mo akong maghanda ng hapunan. Pamela, anong ginagawa mo diyan sa kawawang aso? Tigilan mo iyan!”

“Huwag mong sigawan si Pamela. Sanggol lang iyan,” sigaw ng tatay niya.

“Bibilib ka sa pamilyang ito? Away nang away! Nag nang nag! Pustahan tayo ganito na lang palagi ang mangyayari sa buhay ko!”

Mahal ni Kiko ang kanyang mga magulang. Ang katotohanan, alam niyang mahal nila ang isa’t isa.

“Hindi ko lang alam talaga kung bakit tayo palaging nag-aaway,” sabi niya habang kinukuha ang tangkay sa bibig ng aso. “Pag ganito nang ganito sa bahay, mas gusto ko pang nasa ibang lugar ako. Kahit sa eskuwelahan na lang at nagte-test.”

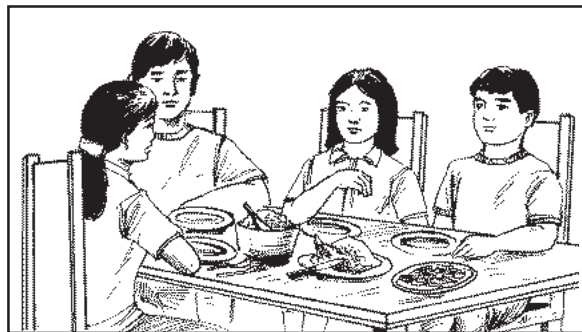
Kahit paano alam niyang hindi siya nag-iisa. Marami sa kanyang kaibigan ay nagsasabing madalas din ang sigawan sa kanilang mga bahay.

Pero naalala din ni Kiko ang lahat ng masasayang oras na magkakasama silang lahat. Bakit kailangan pa ba silang mag-away-away?

Hindi pa rin naging maayos ang lahat habang naghahapunan. Ang lahat ay nagrereklamo tungkol sa isa’t isa.

“O sige na!” sabi ng nanay niya.

“Tama na iyan! Tigilan na ang pag-aaway! Lahat tayo’y parte ng pamilyang ito at kailangan nating ayusin ito nang sama-sama. Tumahimik tayong lahat hanggang sa matapos ang hapunan. Lahat tayo! Pagkatapos maghapunan, aayusin natin ang ating kinainan at magpupulong tayo. Panahon na para may mga gawin tayong mga pagbabago dito.”

Pag-aralan at Suriin Natin Ito

Nagustuhan mo ba ang kuwento? Sagutin ang mga sumusunod na tanong sa ibaba.

1. Anong tingin mo sa kuwento? Nangyayari din ba ito sa inyong tahanan?

2. Kung kelan maaari, hinahayaan dapat ng mga magulang ang kanilang mga anak na sumali sa mga pag-uusap lalung-lalo na sa mga bagay na may kinalaman sila. Sa mga kasong nauukol sa disiplina, ang mga bata ay dapat mabigyan ng pagkakataon na makapaghayag ng kanilang panig.

Alin sa mga sumusunod ang sa tingin mo ay mga tungkulin ng mga magulang ni Kiko? Kung ito ay tungkulin ng magulang ni Kiko, lagyan ng (4) ang patlang bago ang bawat pangungusap.

- _____ Bigyan sila ng pagmamahal, mabuting pagsasama at pang-unawa
- _____ Bigyan sila ng nararapat na pagpapatnubay at disiplina sa sarili
- _____ Gabayan ang kanilang mga gawain, kasama ang kanilang libangan
- _____ Turuan sila ng halaga ng pagtitipid at pag-asa sa sariling kakayahan
- _____ Hikayatin silang lumahok sa mga gawaing sibiko, turuan sila ng mga tungkulin ng mamamayan, at pagyamanin ang mga pangako sa bansa
- _____ Payuhan sila nang maayos sa mga bagay na makakaapekto sa kanilang paglaki at pagkatao
- _____ Maging mabuting halimbawa
- _____ Magbigay sa kanila ng sapat na suporta

3. Anu-ano dapat ang huling mapagkakasunduan ng pamilya pagkatapos ng pagpupulong? Isulat ang mga sagot mo sa mga nakalaang patlang sa ibaba.

Maaari mong ihambing ang yong mga sagot sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pahina 41.

Alamin Natin

Ang pamilya ay napakahalagang bahagi sa pag-unlad ng bata. Unang natututuhan ng isang bata ang kanyang halagahan sa tahanan. Para matulungan ang bata na mapalaking responsableng maygulang, ang mga magulang ay dapat lumikha ng maayos na kapaligiran para sa bata. Ibig sabihin nito ang mga magulang ay dapat:

- ◆ magbigay sa mga bata ng pagmamahal, mabuting pagsasama, at pang-unawa;
- ◆ magbigay ng suporta at nararapat na pagpapatnubay sa kanilang mga anak;
- ◆ gabayan ang mga gawain at libangan ng kanilang mga anak;
- ◆ magturo nng halaga ng pagtitipid at pag-asa sa sariling kakayahan;

- ◆ hikayatin ang kanilang mga anak na lumahok sa mga gawaing sibiko, maturuan sila ng mga tungkulin ng isang mamamayan, at mapagyaman sa kanila ang pangako sa bayan;
- ◆ payuhan ang kanilang mga anak nang maayos sa mga bagay na makakaapekto sa kanilang paglaki at pagkatao;
- ◆ maging isang mabuting halimbawa para sa kanilang anak; at
- ◆ magbigay sa kanilang mga anak ng sapat na suporta.

Isipin ang mga bata sa inyong pamilya o kahit sa inyong komunidad. Sa tingin mo kaya'y nabibigyan sila ng maayos na kapaligiran? Bakit? Bakit hindi?

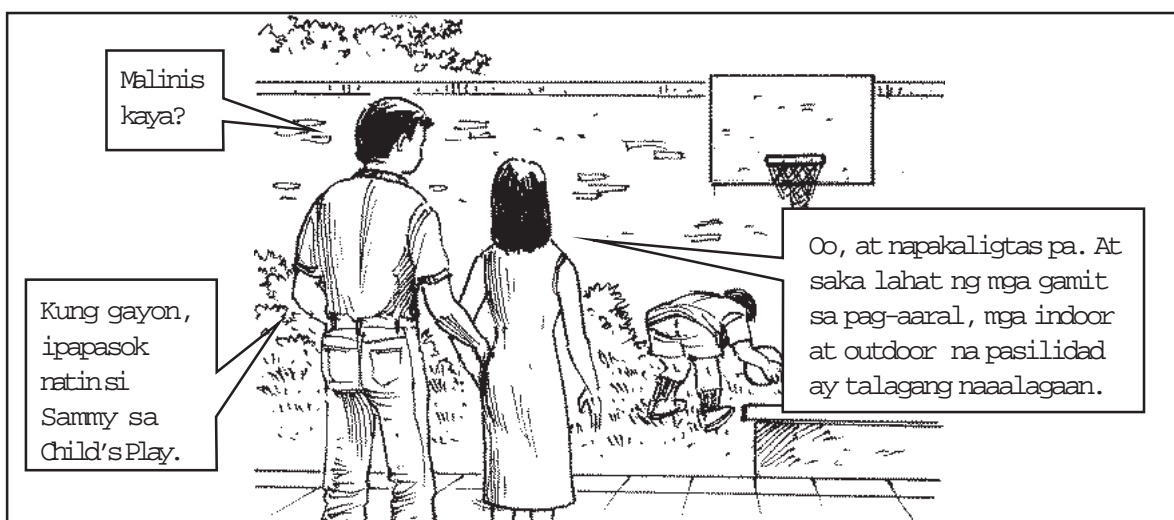
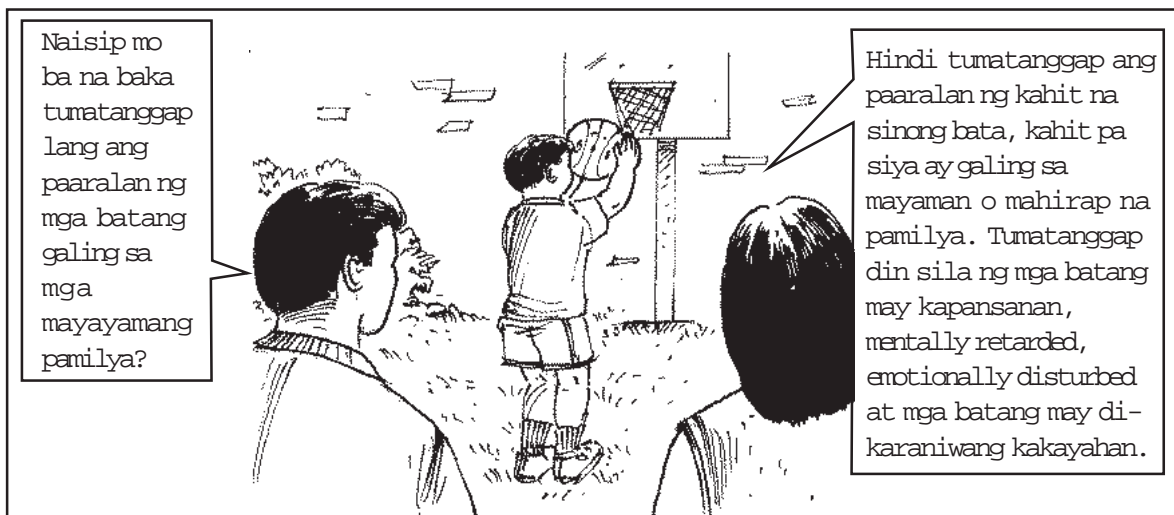
Maaari mong talakayin ang sagot mo kasama ng iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*, iyong mga kamag-aral, iyong pamilya, at mga kaibigan.

Subukan Natin Ito

Bukod sa tahanan, ang paaralan ay mayroon ding mga tungkulin sa bata. Ang mga tungkuling ito ay ipinapakita sa kasunod na comic strip:

Anong tingin mo sa comic strip? Sagutin ang sumusunod na tanong.

1. Mayroon bang paaralang pampubliko at kindergarten sa inyong komunidad?

2. Mayroon bang mga special classes o paaralan sa inyong komunidad para sa mga may pisikal na kapansanan, mentally retarded, emotionally disturbed at mga batang may di-karaniwang kakayahan?

3. Obserbahan ang isang paaralang pampubliko sa inyong komunidad.

Ano ang pangalan ng pampublikong paaralan? _____

Ang mga mag-aaral ba dito'y may sapat na silid-aralan at pasilidad kasama na ang mga pasilidad para sa paglilibang?

Ang paaralan bang ito ay malayo sa mga makapagpapahamak sa kalusugan at kaligtasan ng mga bata?

Maaaring talakayin ang mga sagot mo kasama ng iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*, iyong mga kamag-aral, mga miyembro ng pamilya, o mga kaibigan. Maaari ring ihambing ang iyong mga sagot mo sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pahina 42.

Alamin Natin

Bukod sa pamilya, ang paaralan ay isa pang lugar kung saan ang mga bata ay makatatanggap ng patnubay at suporta. Ang mga tungkulin ng paaralan ay:

- ◆ tanggapin ang kahit sinong bata sa pampublikong paaralan;
- ◆ magbigay sa mga mag-aaral ng sapat na silid-aralan at pasilidad, kasama ang palaruan, espasyo at pasilidad para sa paglilibang;
- ◆ panatilihin ang mga pasilidad at kapaligiran ng paaralan sa pamamagitan ng pagtiyak na malayo ito sa mga makapagpapahamak sa kalusugan at kaligtasan ng mga bata; at
- ◆ ang makapagbigay ng, hindi man ng suporta, mga special classes sa bawat probinsiya at paaralang espesyal para sa mga may kapasanang pisikal, mga mentally retarded, mga emotionally disturbed, at mga batang may di-karaniwang kakayahan.

Ginagawa ba ng mga paaralan sa inyong komunidad ang mga tungkuling natutuhan mo lang ngayon? Isulat ang mga sagot mo sa mga nakalaang patlang sa ibaba.

Maaaring talakayin ang mga sagot mo kasama ng iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*, iyong mga kamag-aral, mga miyembro ng iyong pamilya, o mga kaibigan.

Pag-isipan Natin Ito

Ano ang papel na ginagampanan ng inyong komunidad sa pagpapalaki ng bata?
Anu-anong programa at gawain para sa mga bata ang nakikita mo sa inyong komunidad?
Isulat ang mga sagot mo sa mga nakalaang patlang sa ibaba.

Maaring talakayin ang mga sagot mo kasama ng iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*, iyong mga kamag-aral, mga miyembro ng iyong pamilya, at mga kaibigan.

Ang komunidad ay may mahalagang papel na ginagampanan sa pagpapalaki ng bata.
Ituloy ang pagbabasa upang malaman ang mahalagang papel ng komunidad sa paggabay sa isang bata para maging responsableng maygulang.

Alamin Natin

Bukod sa pamilya at sa paaralan, ang komunidad ay responsable rin sa pagpapalaki ng bata.

Ang komunidad ay isang grupo ng mga tao na naninirahan sa isang lugar kasama ang mga pinunong lokal na pamahalaan, mga pinunong sibiko at iba pang mga indibidwal na may iisang interes at pinagsamang pinanggalingan.

Ang mga tungkulin ng komunidad ay ang sumusunod:

- ◆ Tiyakin ang isang maayos na kapaligiran na kinakailangan para maitaguyod ang normal na paglaki ng mga bata at ang pag-unlad ng kanilang pisikal, mental, at ispirituwal na pagkatao.
- ◆ Tulungan ang mga learning institutions, ito man ay pribado o pampubliko, para maisakatuparan ang mga importanteng layunin ng edukasyon.
- ◆ Magtatag at maghikayat ng mga gawain para sa kalinangan ng mga interes ng kabataan.
- ◆ Itaguyod ang pagtatatag at pagpapanatili ng mga sapat na palaruan, parke at iba pang pasilidad na paglilibangan.
- ◆ Suportahan ang mga programa sa edukasyon ng mga magulang sa pamamagitan ng paghikayat sa mga kasapi na dumalo at aktibong sumali sa mga ito.

- ◆ Tulungan ang pamahalaan sa pakikipaglaban sa mga krimeng pambata at sa pagrehabilita sa mga batang lumabag sa batas.
- ◆ Tumulong sa pagsasakatapuran ng mga di-karaniwang proyekto para sa kabutihan ng kabataan sa mga tagò at malalayong lugar o mga napapabilang sa mga cultural minorities o iyong mga hindi nakakapag-aral. Dapat silang makipagtulungan kasama ang mga pribado at pampublikong ahensiya para sa kapakanan ng bata sa pagbibigay ng kalinga, pagsasanay at proteksiyon sa mga mahihirap, mga inabandona, mga pinabayaang, mga inabuso, at mga batang may kapansanan.
- ◆ Magtatag ng mga konseho ng barangay, samahang sibiko at asosasyong pambata na magiging responsable sa pagpapatnubay, pagsasanay at pagtuturo sa mga bata na maging isang indibidwal na *socially responsible* at *environmentally literate*.

Ginagawa ba ng inyong komunidad ang mga tungkuling natutuhan mo lang ngayon? Isulat ang mga sagot mo sa mga nakalaang patlang sa ibaba.

Maaaring talakayin ang mga sagot mo kasama ng iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*, iyong mga kamag-aral, mga miyembro ng iyong pamilya, o mga kaibigan.

Alamin Natin ang Iyong mga Natutuhan

Naunawaan mo ba ang araling ito? Sagutin ang mga sumusunod na tanong sa ibaba upang malaman natin kung ano ang mga natutuhan mo.

1. Isipin ang sumusunod na kalagayan:

Nalaman mo na ang kapitbahay ninyo ay madalas saktan ang kanyang apat na taong gulang na pamangkin. Maraming beses nakikita mong sinisigawan at sinasaktan ang bata nang walang dahilan. Tuwing kinakausap mo siya, sinasabi niyang ang bata ay walang kuwenta sa kanya.

- a. Sa tingin mo ba sa sitwasyong ito ay nilalabag ang mga karapatan ng apat na taong gulang na bata? Isulat ang sagot mo sa mga nakalaang patlang sa ibaba.

-
-
-
- b. Kapag napagpasiyahan mo nang gumawa ng paraan para matulungan ang bata, anong organisasyon ng pamahalaan ang tatawagan mo?
-

2. Kilalanin ang apat man lang sa tungkulin ng mga magulang sa kanilang mga anak. Isulat ang mga sagot mo sa mga nakalaang patlang sa ibaba.
-
-
-

3. Basahin ang sumusunod na kalagayan:

Ang paaralan sa inyong komunidad ay nakatanggap ng dagdag na pondo para sa isang espesyal na proyekto. Ang paaralan sa inyong komunidad ay kulang sa silid-aralan at pasilidad kung saan makakapaglaro ang mga mag-aaral.

Gayunpaman, napagpasiyahan ng mga opisyaes ng paaralan na gamitin ang salapi sa pagpapaayos ng mga opisina at pagtatayo ng bagong pahingahan para sa mga guro. Bibili rin ng dalawang bagong sasakyan na gagamitin ng mga opisyaes ng paaralan.

Sa tinging mo ba'y ginagawa ng mga opisyaes ng paaralan ang kanilang tungkulin para sa kapakanan ng mga bata na nag-aaral sa paaralang iyon? Bakit? Bakit hindi?

4. Ang inyong kapitan ng barangay ay gustong magsimula ng programa para sa mga bata sa inyong komunidad. Ano ang maaari mong sabihin sa inyong kapitan tungkol sa mga tungkulin ng komunidad sa mga bata? Kilalanin man lang ang lima sa kanilang mga tungkulin. Isulat ang mga sagot mo sa mga nakalaang patlang sa ibaba.
-
-
-

Kamusta ang pagsusulit? Maaari mong ihambing ang iyong mga sagot sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pp. 42–44.

Kung nakuha mo ang mga tamang sagot, magaling! Nagpapakita ito na naunawaan mo talaga ang araling ito. Maaari ka nang tumungo sa pagsusulit upang malaman kung gaano ang natutuhan mo sa mga aralin sa modyul na ito.

Kung mababa ang nakuha mo, huwag mag-alala. Balikan lang ang mga bahagi ng modyul na hindi mo naunawaan.

Tandaan Natin

- ◆ Dapat ay mayroon na ang mga magulang ng sumusunod na kalahatang tungkulin sa kanilang mga anak:
 - Magbigay sa mga bata ng pagmamahal, mabuting pagsasama, at pang-unawa;
 - Magbigay ng suporta at nararapat na pagpapatnubay sa kanilang mga anak;
 - Gabayan ang mga gawain at libangan ng kanilang mga anak;
 - Magturo ng halaga ng pagtitipid at pag-aasa sa sariling kakayahan;
 - Hikayatin ang kanilang mga anak na lumahok sa mga gawaing sibiko, maturuan sila ng mga tungkulin ng isang mamamayan, at mapagyaman sa kanila ang pangako sa bayan;
 - Payuhan ang kanilang mga anak nang maayos sa mga bagay na makakaapekto sa kanilang paglaki at pagkatao;
 - Maging isang mabuting halimbawa para sa kanilang anak; at
 - Magbigay sa kanilang mga anak ng sapat na suporta.
- ◆ Bukod sa tahanan, ang paaralan ay mayroon ding tungkulin sa mga bata. Ito ay ang mga sumusunod:
 - Tanggapin ang kahit sinong bata sa pampublikong paaralan;
 - Ang mga pampublikong paaralang pang-nursery at kindergarten ay dapat mapanatili hangga't makakaya;
 - Ang magkapagbigay ng mga special classes sa bawat probinsiya at paaralang special para sa mga may kapasanang pisikal, mga *mentally retarded*, mga *emotionally disturbed*, at mga batang may di-karaniwang kakayahan;
 - Magbigay sa mga mag-aaral ng sapat na silid-aralan at pasilidad, kasama ang palaruan, espasyo at pasilidad para sa paglilibang; at
 - Panatilihin ang mga pasilidad at kapaligiran ng paaralan sa pamamagitan nang pagtiyak na malayo ito sa mga makapagpapahamak sa kalusugan at kaligtasan ng mga bata.
- ◆ Ang mga ito ang dapat na tungkulin ng komunidad:
 - Tiyakin ang isang maayos na kapaligiran na kailangan para maitaguyod ang normal na paglaki ng mga bata at ang pag-unlad ng kanilang pisikal, mental, at ispirituwal na pagkatao;

- Tulungan ang mga learning institutions, ito man ay pribado o pampubliko, para maisakatuparan ang mga importanteng layunin ng edukasyon;
- Magtatag at maghikayat ng mga gawain para sa kalinangan ng mga interes ng mga bata;
- Itaguyod ang pagtatatag at pagpapanatili ng mga sapat na palaruan, parke at iba pang pasilidad na paglilibangan;
- Suportahan ang mga programa sa edukasyon ng mga magulang sa pamamagitan ng paghikayat sa mga kasapi na dumalo at aktibong sumali sa mga ito;
- Tulungan ang pamahalaan sa pakikipaglaban sa mga krimeng pambata at sa pagrehabilita sa mga batang lumabag sa batas;
- Tumulong sa pagsasakatuparan ng mga di-karaniwang proyekto para sa kabutihan ng kabataan sa mga tagò at malalayong lugar o mga napapabilang sa mga cultural minorities o iyong mga hindi nakakapag-aral. Dapat silang makipagtulungan kasama ang mga pribado at pampublikong ahensiya para sa kapakanan ng mga bata sa pagbibigay ng kalinga, pagsasanay at proteksiyon sa mga mahihirap, mga inabandona, mga pinabayaan, mga inabuso, at mga batang may kapansanan; at
- Magtatag ng mga konseho ng barangay, samahang sibiko at asosasyong pambata na magiging responsable sa pagpapatnubay, pagsasanay at pagtuturo sa mga bata na maging isang indibidwal na *socially responsible at environmentally literate*.

Ibuod Natin

Sa modyul na ito, natutuhan mo ang iba't ibang karapatan at responsibilidad ng mga bata. Natutuhan mo na ang bata ay isa sa mga napakahalagang ari-arian ng bawat bayan. At totoo, ang kinabukasan ng bayan ay nakasalalay sa mga kamay ng mga batang ito. Kaya ang bawat pagsusumikap ay dapat gawin para mapatnubayan at mapangalagaan ang mga bata nang sa gayon sila ay lumaking responsableng mga maygulang.

Ang mga bata ay hindi lumalaking responsableng maygulang na nag-iisa. Kailangan nila ang suporta at patnubay ng iba't ibang sektor ng lipunan. Ang pinakamahalagang institusyon na nagpapatnubay sa mga bata ay ang pamilya. Ang pamilya, lalo na ang mga magulang, ay may mga tungkulin na dapat gampanan. Ang ibang mga institusyon na may responsibilidad sa bawat bata ay ang mga paaralan at komunidad. Ang bawat institusyong ito ay dapat sama-samang magtrabaho para mapatnubayan ang bawat bata. Tandaan na ang kinabukasan ng bayan ay nakasalalay sa mga kamay ng ating kabataan.

Anu-ano ang mga Natutuhan Mo?

- A. 1. Bakit mahalagang patnubayan at pangalagaan ang mga bata sa ating bayan?

2. Ilista ang limang karapatan ng bata.

3. Ilista ang limang responsibilidad ng bata.

4. Basahin ang mga pangungusap sa ibaba. Ang ilan sa mga pangungusap ay naglalarawan ng mga paglabag sa karapatang pambata. Lagyan ng (4) ang patlang kung ang pangungusap ay nagpapakita ng paglabag sa karapatang pambata.

- _____ 1. Isang 10 taon gulang na batang lalaki ang binabayaran para gumawa ng mga gawaing sekswal para sa isang tao.
- _____ 2. Isang batang babae ang nakatira sa isang tahanan kung saan siya ay kinakalinga ng kanyang mga magulang.
- _____ 3. Isang 22 taong gulang na batang lalaki ang pinagtatrabaho ng walong oras kada araw para magbuhat ng mga bag ng semento.
- _____ 4. Sinasaktan ng isang ama ang 10 taong gulang na anak sa ulo nang ilang beses pagkatapos niyang maibagsak ang plato.
- _____ 5. Pinipilit na makumbinsi ng isang magulang ang isang bata na pumasok sa paaralan.

C. Basahin ang sumusunod na pangungusap. Kilalanin kung anu-ano sa mga sumusunod na tungkulin ang napapabilang sa mga magulang, sa paaralan, o sa komunidad. Isulat ang **Mga Magulang** kung ang pangungusap ay naglalarawan ng tungkulin ng mga magulang sa bata. Isulat ang **Paaralan** kung ang pangungusap ay naglalarawan ng tungkulin ng paaralan sa bata. Isulat ang **Komunidad** kung ang pangungusap ay naglalarawan ng tungkulin ng komunidad sa bata. Isulat ang mga sagot mo sa mga nakalaang patlang sa bawat pangungusap.

- _____ 1. Magbigay sa mga bata ng pagmamahal, mabuting samahan, at pang-unawa.
- _____ 2. Magbigay sa mga mag-aaral ng sapat na silid-aralan at pasilidad, kasama ang palaruan, espasyo at pasilidad para sa paglilibang.
- _____ 3. Tulungan ang pamahalaan sa pakikipaglaban sa mga krimeng pambata at sa pagrehabilita sa mga batang lumabag sa batas.
- _____ 4. Payuhan ang kanilang mga anak nang maayos sa mga bagay na makakaapekto sa kanilang paglaki at pagkatao.
- _____ 5. Magtatag at maghikayat ng mga gawain para sa kalinangan ng mga interes ng kabataan.
- _____ 6. Ang magkaroon ng mga special classes sa bawat probinsiya at paaralang special para sa mga may kapasanang pisikal, mga mentally retarded, mga emotionally disturbed, at mga batang may di-karaniwang kakayahan.
- _____ 7. Maging isang mabuting halimbawa para sa kanilang anak.
- _____ 8. Tiyakin ang isang maayos na kapaligiran na kailangan para maitaguyod ang normal na paglaki ng mga bata at ang pag-unlad ng kanilang pisikal, mental, at ispirituwal na pagkatao.

Ngayon ay ihambing ang iyong mga sagot sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pp. 44–46.

Kumusta ang pagsusulit? Kung nakuha mo ang mga tamang sagot, magaling! Nagpapakita ito na naunawaan mo ang mga aralin sa modyul na ito. Ngayon ay tapos ka na sa paksang ito. Maaari ka nang tumungo sa susunod na modyul.

Kung mababa ang nakuha mo, huwag mag-alala. Magbalik-aral lang sa mga bahagi ng modyul na hindi mo naunawaan.

Batayan sa Pagwawasto

A. Anu-ano na ang mga Alam Mo? (pp. 2–3)

- A. 1. 8
- 2. 4
- 3. 4
- 4. 8

- B. 1. 4
- 2. 4
- 3. 4
- 4. 8
- 5. 8

- C. 1. 4
- 2. 4
- 3. 8
- 4. 4
- 5. 8

- D. Dalawang karaniwang paglabag sa mga karapatang pambata ay:
 - 1. Prostitusyon ng bata. Ang prostitusyon ng bata ay nagaganap kapag ang mga bata ay pinapagawa ng mga gawaing sekswal para sa pera.
 - 2. Child labor. Ang child labor ay ang kondisyon na kung saan ang bata ay sapilitang pinagtatrabaho tulad ng isang maygulang.

B. Aralin 1

Makinig Tayo (pp. 8–9)

Ang mga sagot sa bahagi ng araling ito ay maaaring mag-iba. Hetong ilan sa mga posibleng sagot na maaari mong isangguni sa iyong *Facilitator*.

- 1. Ang kanta ay nagpapaalala sa atin na pangalagaan ang mga karapatan ng kabataan.
- 2. Ang mensahe ng pangalawang saknong ay hayaan natin ang mga bata na makapaglaro.
- 3. Ang bawat bata ay nilikha ng Diyos, may sariling pangalan at may mga karapatan. Dapat ay mahalín natin sila tulad ng pagmamahal sa atin ng Diyos kahit ano pa man ang kulturang pinanggalingan niya o pisikal na kaanyuan mayroon siya.

Alamin Natin (pp. 12–13)

1. Ang karapatang maipanganak at mapalaki nang maayos
2. Ang karapatang sa edukasyon
3. Ang karapatan sa malusog na buhay
4. Ang karapatan na makapag-ukol ng panahon sa paglilibang

Subukan Natin Ito (pp. 14–15)

1. Ang mga sagot mo ay mababatay lamang sa mga bata na iyong mao-
obserbahan sa inyong komunidad. Talakayin ang mga sagot mo kasama
ng iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*, mga kamag-aral, mga
miyembro ng pamilya, o kaibigan.
2. Narito ang halimbawang sagot:

May alam akong ilang kabataan sa aming komunidad na naparusahan
dahil sa paggamit ng mga pinagbabawal na gamot. Sa tingin ko, pinili
nilang gawin ang mga krimeng iyon dahil marami silang problema.
Maraming beses, ang mga batang nasasangkot sa mga gawaing kriminal
ay hindi natuturuan ng mga responsibilidad sa kanilang mga pamilya,
komunidad at bayan.
3. Ang mga bata ay umaasal nang ganyan dahil sila ay napabayaang o hindi
napatnubayan nang maayos ng kanilang mga magulang o tagapag-alaga.
Sila ay naninigarilyo, umiinom ng alak, naglalayas mula sa kanilang mga
pamilya o gumagawa ng mga krimen dahil hindi nila natutuhan ang
birtud ng dangal, pagmamahal, at paggalang para sa kanilang pamilya.
Marahil sila ay hindi nag-aaral o piniling magpalimos sa lansangan dahil
hindi nila binigyan ng kahalagahan ang edukasyon sa kanilang mga
buhay. Hindi sila interesadong sumapi sa mga sibikong
organisasyon o tumulong sa pagtataguyod ng mga karapatang pantao at
kalayaan para sa kapayapaan at kaunlaran ng mundo dahil na rin sa hindi
nila alam ang kahalagahan ng mga ito.
4. Makatutulong tayo sa mga batang ito sa pamamagitan ng pag-udyok sa
kanilang mga magulang na bigyan sila ng maayos na pagpapatnubay at
suporta. Sa pamamagitan ng pagbibigay ng maayos na edukasyon,
kung ang mga bata ay hindi interesado sa pagpasok sa pormal na
paaralan, marahil maaari silang mahikayat na kumuha ng impormal na
edukasyon kung saan matututo sila ayon sa kanilang bilis at kakayahan.
Ang mga bata ay dapat hikayating ilihis ang atensiyon sa mga
masasamang bisyo o paggawa ng mga krimeng pambata at pag-ukulan ang
pagsapi sa mga sibikong asosasyon na magsasanay sa kanila na maging
mas matinong mamamayan ng bansa.

Alamin Natin ang Iyong mga Natutuhan (pp. 17–18)

Ang mga sagot mo dapat ay katulad nito.

- A. 1. Sang-ayon
2. Di Sang-ayon
3. Sang-ayon
4. Di Sang-ayon
5. Sang-ayon
- B. Heto ang mga karapatang pambata. Dapat ay nakasagot ka ng kahit lima sa mga sumusunod:

Ang bata ay may karapatang:

- ◆ maipanganak nang maayos;
- ◆ kalingain ng mga magulang;
- ◆ maalagaan ng pamilya;
- ◆ mabuhay sa kapaligirang nagtataguyod ng maayos na pagkatao;
- ◆ maging malusog;
- ◆ makatanggap ng pagkalinga, proteksiyon at tulong mula sa pamahalaan;
- ◆ makapag-aral;
- ◆ magkaroon ng paglilibangan;
- ◆ maging ligtas sa kahit anong pang-aabuso; at
- ◆ mabuhay sa mapayapang lipunan.

Maaaring naiisip mo ang ibang karapatan ng bata na hindi natalakay dito. Talakayin ang sagot mo kasama ng iyong *Instructional Manager* o *Facilitator* para sa dagdag na puna.

- C. Ang pahayag ay mali. Kahit hindi maaasahan ang bata na tuparin ang lahat ng responsibilidad ng isang maygulang, hindi ibig sabihin nito na wala na siyang responsibilidad na dapat tuparin. Dapat gawin ng isang bata ang kanyang tungkulin sa pamilya, komunidad at sa bansa. Kasama sa ilang responsibilidad ng bata ay:
- ◆ gumalang sa mga nakatatanda at sa mga kaugalian at tradisyon, mga bayani, mga pinuno, batas, at demokrasya;
 - ◆ magpakita sa kanyang mga kapatid ng pagmamahal, pagkamaalalahanin, at pagkamatulungin;
 - ◆ tumulong sa pagtataguyod ng pagkakaisa sa mga bansa para sa kapayapaan at kaunlaran sa buong mundo; at
 - ◆ magpakita at gumalang sa karapatang pantao at kalayaang indibidwal.

C. Aralin 2

Pag-isipan Natin Ito (pp. 20–21)

Ang larawan 1 ay nagpapakita ng prostitusyon ng bata. Maraming kabataan ang nagbebenta ng kanilang katawan at gumagawa ng gawaing sekswal para sa mga taong nagbabayad sa kanila.

Ang larawan 2 ay nagpapakita ng pisikal na pang-aabuso. Maraming beses na iniisip ng magulang na ito ay pagdidisiplina sa bata subalit hindi nila naiisip na ito ay pisikal ng pang-aabuso.

Ang larawan 3 ay nagpapakita ng child labor. Maraming kabataan ang pinipilit magtrabaho ng parehong oras tulad ng mga magulang. Maraming beses, sila ay binibigyan ng mga trabahong kasingbigat din ng sa magulang.

Pag-aralan at Suriin Natin Ito (pp.26–27)

1. Ang mga sagot ay maaaring mag-iba. Maaari kang sumangguni sa iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*.

Ipinapakita marahil ng kuwento na ang pamilya ni Kiko ay katulad din ng ibang karaniwang pamilya na mayroong karaniwang araw-araw na mga suliranin. Marahil nararamdaman mo rin na kung ano man ang nangyayari sa tahanan ni Kiko ay nangyayari rin sa inyong tahanan. Maaaring hindi makaugnay ang ibang mag-aaral sa kalagayan ng pamilya ni Kiko dahil sa kawalan ng magulang at ng iba pang dahilan.

2. Dapat gawin ng mga magulang ang lahat ng mga tungkulin sa listahan. Subalit ang sumusunod ay hindi dapat masyadong pagtuunan habang nagpupulong:
 - ◆ Ituro ang halaga ng pagtitipid at pag-asa sa sariling kakayahan
 - ◆ Hikayatin ang kanilang mga anak na lumahok sa mga gawaing sibiko, maturuan sila ng mga tungkulin ng isang mamamayan, at mapagyaman sa kanila ang pangako sa bayan
3. Kasama dapat sa mga huling mapagkakasunduan ay ang pagbabawas ng pagtatalak (nagging) at pag-aawayan sa tahanan sa pamamagitan ng pagpapaubaya sa mga magulang na gawin ang kanilang mga tungkulin at responsibilidad para sa bata, at bilang ganti, dapat gawin din ng mga bata ang kanilang mga tungkulin at responsibilidad. Ang pagsang-ayon sa mga puntong ito ay makatutulong kay Kiko na magkaroon ng matino at maayos na relasyon sa pamilya.

Subukan Natin Ito (pp. 28–30)

Narito ang mga halimbawang sagot. Dapat ang mga sagot mo ay katulad ng mga ito.

1. Oo, mayroong mga paaralang pampubliko at kindergarten sa aming komunidad.
2. Hindi, walang special classes para sa mga mentally retarded o emotionally disturbed na kabataan sa aming komunidad. Gayunpaman, mayroong mga batang may kapansanan na nakakapasok ng paaralan sa aming komunidad.
3. Ang pangalan ng paaralang pampubliko sa aming komunidad ay Mababang Paaralang Emilio Aguinaldo.

Ang mga mag-aaral dito ay may sapat na mga silid-aralan at mga mesa. Mayroon din silang palaruan at basketball court.

Ang paaralan ay nasa gitna ng lungsod. Ang mga opisyal ng paaralan ay tiniyak na ligtas ang mga mag-aaral dito. Buwan-buwan ay mayroong mga pagsasanay para maging handa sa sunog o lindol at mayroon din silang mga klase tungkol sa first aid. Gayunpaman, sa labas ng paaralan ay maraming mga masasamang elemento tulad ng mga nagtutulak ng bawal na gamot, manggagahasa na nambibiktima ng mga bata sa paaralan.

Maaaring iba ang mga naging sagot mo sa mga tanong. Maaaring isangguni ang mga sagot mo sa iyong *Instructional Manager* o *Facilitator* para sa dagdag na puna. Maaari mo ring talakayin ang mga sagot mo kasama ng iyong kamag-aral, mga miyembro ng pamilya, at mga kaibigan.

Alamin Natin ang Iyong mga Natutuhan (pp. 32–33)

1. a. Natutuhan mo sa unang aralin na isa sa mga karapatan ng bata ay ang manirahan sa isang kapaligiran na kung saan siya ay ligtas sa pang-aabuso. Dahil ang kapitbahay mo ay pisikal na sinasaktan ang kanyang pamangkin, ito'y paglabag sa karapatan ng bata. Ang tawag natin dito ay pisikal na pang-aabuso, hindi dapat ito pinapayagan.
- b. Kung napagpasiyahan mong tulungan ang batang babae, dapat mong tawagan ang Department of Social Welfare and Development sa inyong lugar. Maaari mo ring tawagan ang ibang samahan sa inyong komunidad na responsable para mapangalagaan ang mga karapatang pambata.
2. Narito ang mga tungkulin ng mga magulang sa kanilang mga anak. Ang mga sagot mo ay dapat katulad ng mga ito:

- ◆ Magbigay sa mga bata ng pagmamahal, mabuting pagsasama, at pang-unawa;
- ◆ Magbigay ng suporta at nararapat na pagpapatnubay sa kanilang mga anak;
- ◆ Gabayan ang mga gawain at libangan ng kanilang mga anak;
- ◆ Magturo ng halaga ng pagtitipid at pag-asa sa sariling kakayahan;
- ◆ Hikayatin ang kanilang mga anak na lumahok sa mga gawaing sibiko, maturuan sila ng mga tungkulin ng isang mamamayan, at mapagyaman sa kanila ang pangako sa bayan;
- ◆ Payuhan ang kanilang mga anak nang maayos sa mga bagay na makakaapekto sa kanilang paglaki at pagkatao;
- ◆ Maging isang mabuting halimbawa para sa kanilang anak; at
- ◆ Magbigay sa kanilang mga anak ng sapat na suporta.

Maaaring sinagot mo ang kahit sa apat na tungkuling nakalista sa itaas. Maaaring mayroon kang ibang mga kaisipan na hindi nakalista dito. Maaaring talakayin ang mga sagot mo kasama ang iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*, iyong mga kamag-aral, mga miyembro ng iyong pamilya, at kaibigan.

3. Bahagi ng mga tungkulin ng paaralan ang pagtiyak na ang mga batang mag-aaral ay nabibigyan ng mga sapat na pasilidad. Nangangahulugang dapat matiyak ng paaralan na may sapat na mga silid-aralan at pasilidad na kung saan makakapaglaro ang mga bata. Kung hindi rin lang pagkakagastusan ng mga opisyal ng paaralan ang mga silid-aralan at iba pang pasilidad para sa mga mag-aaral, hindi nila ginagampanan ang kanilang tungkulin sa mga bata na nag-aaral sa kanilang paaralan.
4. Narito ang mga tungkulin ng komunidad sa bawat bata. Dapat ay nakasagot ka ng kahit lima lang sa mga sumusunod:
 - ◆ Tiyakin ang isang maayos na kapaligiran na kailangan para maitaguyod ang normal na paglaki ng mga bata at ang pag-unlad ng kanilang pisikal, mental, at ispirituwal na pagkatao;
 - ◆ Tulungan ang mga learning institutions, ito man ay pribado o pampubliko, para maisakatuparan ang mga importanteng layunin ng edukasyon;
 - ◆ Magtatag at maghikayat ng mga gawain para sa kalinangan ng mga interes ng kabataan;
 - ◆ Itaguyod ang pagtatatag at pagpapanatili ng mga sapat na palaruan, parke at iba pang pasilidad na paglilibangan;

- ◆ Suportahan ang mga programa sa edukasyon ng mga magulang sa pamamagitan ng paghikayat sa mga kasapi na dumalo at aktibong sumali sa mga ito;
- ◆ Tulungan ang pamahalaan sa pakikipaglaban sa mga krimeng pambata at sa pagrehabilita sa mga batang lumabag sa batas;
- ◆ Tumulong sa pagsasakatapuran ng mga espesyal na proyekto para sa kabutihan ng kabataan sa mga tagò at malalayong lugar o mga napapabilang sa mga cultural minorities o iyong mga hindi nakakapag-aral. Dapat silang makipagtulungan sa pagbibigay ng kalinga, pagsasanay at proteksiyon sa mga mahihirap, mga inabandona, mga pinabayaan, mga inabuso, at ang mga batang may kapansanan kasama ng mga pribado at pampublikong ahensiya para sa kapakanan ng mga bata; at
- ◆ Magtatag ng mga konseho ng barangay, samahang sibiko at asosasyong pambata na magiging responsable sa pagpapatnubay, pagsasanay at pagtuturo sa mga bata na maging isang indibidwal na socially responsible at environmentally literate.

D. Anu-ano ang mga Natutuhan Mo? (pp. 36–37)

- A. 1. Napakahalaga na mapatnubayan at mapangalagaan ang kabataan ng ating bansa dahil ang kinabukasan ng bayan ay nakasalalay sa kanilang mga kamay. Darating ang panahon ang kabataan ng ating bayan ay ating magiging mga pinuno.
2. Ang bata ay may karapatang:
 - ◆ maipanganak;
 - ◆ maalagaan ng pamilya;
 - ◆ manirahan sa kapaligiran na nagtataguyod ng mabuting pakikipagkapwa-tao;
 - ◆ maging malusog;
 - ◆ alagaan ng mga magulang;
 - ◆ makapag-aral;
 - ◆ maging ligtas sa kahit anong uri ng pang-aabuso;
 - ◆ makapag-ukol ng panahon na makapaglibang;
 - ◆ makatanggap ng pagkalinga, proteksiyon at tulong mula sa pamahalaan;
 - ◆ mabuhay sa mapayapang lipunan;
 - ◆ mapamahalaan ng epektibo at mapagkakatiwalaang gobyerno; at
 - ◆ mabuhay na may kalayaan at responsibilidad.

3. Ang mga responsibilidad ng bata ay:
 - ◆ Pangunahan ang buhay na matino at marangal;
 - ◆ Magmahal, gumalang at sumunod sa kanyang mga magulang;
 - ◆ Magpakita sa kanyang mga kapatid ng pagmamahal, pagkamaalalahanin, at pagkamatulungin;
 - ◆ Pagyamanin ang kaniyang potensyal na makapaglingkod sa bayan sa pamamagitan ng pag-aaral;
 - ◆ Gumalang sa mga nakatatanda at sa mga kaugalian at tradisyon, mga bayani, mga pinuno, batas, at demokrasya;
 - ◆ Masiglang lumahok sa mga gawaing sibiko; at
 - ◆ Tumulong sa pagtaguyod ng karapatang pantao, pagpapalakas ng kalayaan, pagtataguyod ng pakikipagtulungan kasama ng ibang bayan para sa kapayapaan at kaunlaran ng mundo.
4. 4 1. Isang 10 taong gulang na bata ay binabayaran para magpakita ng mga gawaing sekswal para sa isang tao.
2. Isang batang babae ang may tirahan na kung saan siya ay kinakalinga ng kanyang mga magulang.
- 4 3. Isang 22 taong gulang na batang lalaki ang pinagtatrabaho ng walong oras kada araw para magbuhat ng mga bag ng semento.
- 4 4. Sinasaktan ng isang ama ang 10 taong gulang na anak sa ulo nang ilang beses pagkatapos maibagsak ang plato.
5. Pinipilit makumbinsi ng isang magulang ang isang bata na pumasok sa paaralan.
5. 1. **Mga Magulang** — tungkulin ng mga magulang na mabigyan ang mga bata ng pagmamahal, mabuting pagsasama at pang-unawa.
2. **Paaralan** — kapanagutan ng paaralan na mabigyan ang mga bata ng sapat na silid-aralan at pasilidad, kasama ang palaruan, espasyo at pasilidad para sa paglilibang.
3. **Komunidad** — tungkulin ng komunidad na tulungan ang pamahalaan sa pakikipaglaban sa mga krimeng pambata at sa pagrehabilita ng mga batang lumabag sa batas.
4. **Mga Magulang** — tungkulin ng mga magulang na payuhan ang kanilang mga anak nang maayos sa mga bagay na makakaapekto sa kanilang paglaki at pagkatao.

5. **Komunidad** — tungkulin ng komunidad na magtatag at maghikayat ng mga gawain para sa kalinangan ng mga interes ng kabataan.
6. **Paaralan** — tungkulin ng paaralan na makapagbigay ng, di man ng suporta, mga special classes sa bawat probinsiya at paaralang espesyal para sa mga may kapasanang pisikal, mga mentally retarded, mga emotionally disturbed, at mga batang may di-karaniwang kakayahan.
7. **Mga Magulang** — tungkulin ng mga magulang na maging mabuting halimbawa sa kanilang anak.
8. **Komunidad** — tungkulin ng komunidad na matiyak ang isang maayos na kapaligiran na kailangan para maitaguyod ang normal na paglaki ng mga bata at ang pag-unlad ng kanilang pisikal, mental, at ispirituwal na pagkatao.

Talahuluganan

Bantay Bata Isang programa ng ABS-CBN na tumutulong sa mga bata na nilabag ang mga karapatan ito man ay sa pisikal na pang-aabuso o sa prostitusyon ng bata

Pang-aabuso ng bata Pisikal na pananakit sa bata. Kasama dito ang pananakit sa bata dahil sa galit, o ang pagmumura o pagmamaliit sa salita man o sa pisikal na paraan.

Child labor Isang kalagayan o kondisyon na nagpipilit sa isang bata na magtrabaho para kumita ng pera. Heto ay karaniwang nangyayari kung ang bata ang nagiging tagapaghanapbuhay ng pamilya

Prostitusyon ng Bata Binabayaran ang isang bata para gumawa ng mga gawaing sekswal para sa isang kostumer

DSWD Department of Social Welfare and Development. Isang ahensya ng pamahalaan na naatasang pangalagaan at tiyakin ang kapakanan ng maraming sektor ng lipunan, kasama dito ang kabataan, ang nakatatanda at kababaihan

Emotionally Disturbed Isang kondisyon o kalagayan na kung saan ang tao ay pumapasan ng maraming alalahanin. Ito ay isang malubhang kondisyon na nakakaapekto sa pananaw sa buhay ng isang tao

Mentally Retarded Ang maging paurong o mabagal sa pag-unlad ng kaisipan. Ang mental retardation ay isang kondisyon na walang kontrol ang bata na pigilan ito. Madalas, ang bata ay ipinapanganak nang mentally retarded

United Nations Isang asosasyon o samahan na binuo noong 1945 ng mga estadong independente upang itaguyod ang kapayapaan at kooperasyong internasyonal

Apendiks

Narito ang kanta sa pp. 8–9 na nakasalin sa Ingles.

Every Child

I

Every little child in this world
Each has a name, each has a right
Every one of us might get old
But each of us, will remain a child

II

Leave the child to play in the sun
And in the puddles when it rains
Whether rich or poor
White skinned or brown skinned
No matter who you are
The world is yours when you are a child

III

Everyone that comes into this world
Is loved by God
And each child has a name
Each has a right to live in this world

IV

Let the children be, and shower them with love
Just as God meant it to be
White skinned, brown skinned
No matter what you are
The world is yours when you are a child

Mga Sanggunian

Children's Rights Greenhouse [on-line]. Available: <http://miavx1.muohio.edu/~chdltcwis/kids_web/rights.htmlx> Date accessed: May 4, 2001.

International Labor Organization. International program on the Elimination of Child Labor: Philippine Child Labor Laws and Legislation [on-line]. Available: <http://www.ipechphils.tripod.com/phillaws/p2_2.htm> Date accessed: May 4, 2001.

Philippine Resource Network. Child Protection in the Philippines [on-line]. Available: <<http://www.childprotection.org.ph/factsfigures/index.html>> Date accessed: June 12, 2001.

UNICEF (1989). The Convention on the Rights of the Child [on-line]. Available: <<http://www.unicef.org/voy/meeting/rig/convent.html>> Live with freedom and responsibility